



در هوای آزادی

رهیافتی به زندگی، اندیشه و شعر احمد مطر

نگارنده

دکتر احمد رضا حیدریان شهری

(عضو هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد)

سرشناسه: حیدریان شهری، احمد رضا، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور: در هوای آزادی: رهیافتی به زندگی، اندیشه و شعر احمد ماطر
نگارنده احمد رضا حیدریان شهری.
وضعیت نشر: مشهد: مرنديز، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهري: ۲۱۶ صفحه.
شابک: ۶-۲۷۶-۱۰۶-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: ماطر، احمد -- نقد و تفسیر
موضوع: شعر عربی -- عراق -- قرن ۲۰ م. -- تاریخ و نقد
رده‌بندی کنگره: ۸۲۶/۱۳۹۲ ی ۸۲۶/۷۳۵ PJA۴۸۹۴/۷۳۵
رده‌بندی دیوبی: ۸۹۲/۷۱۶
شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۷۹۲۰۲



در هوای آزادی

رهیافتی به زندگی، اندیشه
و شعر احمد ماطر

نگارنده:

دکتر احمد رضا حیدریان شهری
(عضو هیأت علمی دانشگاه فردوسی مشهد)

چاپ: دقت

نوبت چاپ: اول

۲۱۶ صفحه؛ وزیری

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۶-۲۷۶-۱۰۶-۶۰۰-۹۷۸

نشانی: مشهد، میدان تختی، خیابان آبکوه ۷، دانشسرای ۸، شماره ۹۰
تلفن: ۵۱۱-۷۲۷۴۷۶۵ دورنگار: ۵۱۱-۷۲۵۱۳۰۲
دفتر تهران: ۰۲۱-۶۶۹۶۴۱۶۴

فهرست مطالب

۹	پیش‌گفتار
۱۳	۱: بررسی اوضاع عراق
۱۵	۱-۱. بررسی اوضاع سیاسی عراق
۱۶	۲-۱. بررسی اوضاع اجتماعی عراق
۱۶	۳-۱. بررسی اوضاع ادبی عراق
۱۹	۲: رهیافتی به زندگی، اندیشه و شعر احمد مطر
۲۱	۱-۲. بر کرانه‌ی زندگی مطر
۲۲	۲-۲. آثار احمد مطر
۲۳	۳-۲. نمودی از پلاکاردهای احمد مطر
۲۷	۴-۲. زبان شعری احمد مطر
۲۹	۳: بررسی مضامین شعر مطر
۳۱	۱-۳. شعر مطر، شعری مردمی
۳۴	۲-۳. شعر مطر، شعری سیاسی
۳۵	۳-۳. عناصر ایدئولوژی سیاسی شعر مطر
۳۵	۱-۳-۳. بیان بی‌صلاحیت بودن و بی‌کفایتی حاکمان عرب
۳۶	۲-۳-۳. تصویر غارت ذخایر و اموال کشورهای عربی
۳۸	۳-۳-۳. حمله به حضور و نفوذ غرب و آمریکا در سرزمین‌های عربی
۴۱	۴-۳-۳. مطرح ساختن جاسوسان به‌عنوان جزء لاینفک جامعه‌ی عربی
۴۴	۵-۳-۳. ترسیم اشتقاق و خفقان حاکم بر جهان عربی
۴۸	۶-۳-۳. اندوه میهن بزرگ عربی در شعر مطر
۵۲	۷-۳-۳. تصویر انتقادی‌آمیز وضع موجود و دعوت ملت‌های عرب به بیداری و پویایی
۵۷	۴: تأثیرپذیری سروده‌های مطر از قرآن کریم
۵۹	۱-۴. بررسی داستان‌پردازی به‌سبک قرآن در شعر احمد مطر بر اساس ایده‌ی سیدقطب

- ۴-۱-۱. بررسی و نقد شعر «بلاد ما بین النهرین / النهرین» ۶۳
- ۴-۱-۲. بررسی شعر «جمل» ۷۵
- ۴-۱-۳. بررسی شعر «یوسف فی بئر البترول» ۷۷
- ۴-۱-۴. بررسی شعر «فبائی آلاء الشعوب تکذبان» ۸۰
- ۴-۱-۵. بررسی شعر «هكذا تحلوا الحياة» ۸۲
- ۴-۲. نمود خارجی قرآن کریم در سروده‌های مطر ۸۴
- ۴-۲-۱. به‌کارگیری اسلوب قسم ۸۵
- ۴-۲-۲. بهره‌گیری از اسلوب تهویل و تکرار ۸۷
- ۴-۲-۳. به‌کارگیری اسلوب ندا به سبک قرآن ۸۹
- ۴-۲-۴. آغاز شعر با فعل امر ۹۱
- ۴-۲-۵. بهره‌گیری از اسلوب فعل ماضی یا إذا و فعل ماضی ۹۲
- ۴-۲-۶. استفاده از اسلوب استفهام ۹۵
- ۴-۲-۷. تقسیم مردم به گروه‌های مختلف ۹۶
- ۴-۲-۸. وجود طیف واژگانی موزون در شعر مطر ۹۹
- ۵: هماهنگی الفاظ در سروده‌های احمد مطر ۱۰۳
- ۵-۱ مقدمه ۱۰۵
- ۵-۲. موسیقی بیرونی در شعر مطر ۱۰۷
- ۵-۳. موسیقی کناری در چکامه‌های مطر ۱۱۰
- ۵-۴. موسیقی معنوی در شعر مطر ۱۱۳
- ۵-۵. موسیقی درونی در سروده‌های مطر ۱۱۷
- ۵-۵-۱. جناس ۱۱۷
- ۵-۵-۲. عکس ۱۱۹
- ۵-۵-۳. تکرار ۱۲۰
- ۵-۵-۴. نمود واکه‌ها و همخوان‌ها در سروده‌های مطر ۱۲۸
- ۶: نمونه‌هایی از نثر و شعر احمد مطر ۱۵۳
- ۶-۱. ناجی العلی الأرض عندما تنکّر بهیئة إنسان! : «ناجی علی زمین است که در شکل انسانی
تغییر چهره یافته» ۱۵۵
- ۶-۲. أعید عینی لکي أبکي علی أرواح أطفالک! : «چشمم را پس بده تا بر جان‌های کودکان گریه
کنم» ۱۶۴
- ۶-۲-۱. تحلیل متن «أعید عینی لکي أبکي علی أرواح أطفالک» ۱۶۷
- ۶-۳. الجهات الأربع اليوم جنوب: «امروز، همه سو یعنی جنوب» ۱۶۸
- ۶-۳-۱. تحلیل متن «الجهات الأربع اليوم جنوب» ۱۷۴

۱۷۵.....	۴-۶. انتفاضة المدفع: «حرکت توپخانه»
۱۷۶.....	۴-۶. ۱. تحلیل متن «انتفاضة المدفع»
۱۷۸.....	۵-۶. ۵. متى سوف تهدأ؟: «کی آرام خواهی گرفت؟»
۱۸۰.....	۵-۶. ۱. تحلیل متن «متی سوف تهدأ؟»
۱۸۱.....	۶-۶. ۶. من أنا؟: «من کیستم؟»
۱۸۲.....	۶-۶. ۱. تحلیل متن «من أنا؟»
۱۸۳.....	۶-۷. ۷. الغریب: «غریبه»
۱۸۵.....	۶-۷. ۱. تحلیل متن «الغریب»
۱۸۶.....	۶-۸. ۸. مکاره: «مفاخره»
۱۸۷.....	۶-۸. ۱. تحلیل متن مکاره
۱۸۸.....	۶-۹. ۹. أسباب النقاء: «علت‌های ماندن»
۱۸۹.....	۶-۹. ۱. تحلیل متن «أسباب النقاء»
۱۹۰.....	۶-۱۰. ۱۰. عزاء علی بطاقة تهنة: «سوگی بر روی یک کارت تبریکا»
۱۹۱.....	۶-۱۰. ۱. تحلیل متن «عزاء علی بطاقة تهنة»
۱۹۲.....	۶-۱۱. ۱۱. الحسن أسفر بالحجاب: «زیبایی، پرده را کنار زد»
۱۹۶.....	۶-۱۱. ۱. تحلیل متن «الحسن أسفر بالحجاب»
۱۹۸.....	۶-۱۲. ۱۲. المثل الأدنى: «الگوی پست‌تر»
۱۹۹.....	۶-۱۲. ۱. تحلیل متن «المثل الأدنى»
۲۰۱.....	۶-۱۳. ۱۳. القرابین: «قربانیان»
۲۰۴.....	۶-۱۳. ۱. تحلیل متن «القرابین»
۲۰۶.....	۶-۱۴. ۱۴. دمعة علی جثمان الحرية: «قطره اشکی بر پیکر آزادی»
۲۰۶.....	۶-۱۴. ۱. تحلیل متن «دمعة علی جثمان الحرية»
۲۰۷.....	۶-۱۵. ۱۵. حوار علی باب المنفى: «گفتگوی بر در تبعیدگاه»
۲۱۰.....	۶-۱۵. ۱. تحلیل متن «حوار علی باب المنفى»
۲۱۳.....	کتابنامه
۲۱۳.....	منابع فارسی
۲۱۴.....	منابع عربی
۲۱۶.....	مقالات

پیش‌گفتار

بی‌تردید نوای آزادی از نخستین نغمه‌هایی بوده است که نوع بشر پس از آفرینش و سکناگزیدن در باغ بهشت در نای هستی زمزمه کرده و پس از رانده شدن و به هنگام فرود آمدن در خاکدان کبود زمین و گفتگو با خویشتن خویش، آن را با گویاترین تارهای وجودش فریاد کرده است و گزافه نیست اگر بگوییم از دیرگاه و از زمانی که انسان پا بدین پهنه‌ی خاکی نهاده است همواره در تمنای رهایی، حنجره‌ی گیتار آزادی به خون آغشته گشته و تارهای آن تا به امروز میراث‌دار خون بوده است و اکنون پرسش این است که چرا انسانی که در ستایش «آزادی پرندگان» نغمه‌ها سر کرده است و نفرت خویش را از در بند افکندن این نغمه‌گران دریای نیلگون آسمان ابراز داشته است و او را این باور است که «هرجا اسیری از دست جور و ستم می‌نالد، خداوند بدو می‌نگرد» چرا چنین انسانی، آزادی را از اشرف آفرینه‌های خداوند که آزاد آفریده شده است، می‌گیرد و او را به بند ستم می‌افکند؟! دریغ آنجاست که اگر روزگاری نوای آزادی خواهی و آزاداندیشی بزرگ‌مردانی همچون ویکتور هوگو به گوش جهانیان می‌رسید و هر گان با آوای بلند او همدستان می‌شدند که «به چه حق، مرغان آزاد را در قفس زندانی می‌کنید؟ به چه حق این نغمه‌گران آسمان را از بیشه‌ها و چشمه‌ها و سیده‌دم و ابر و باد دور می‌سازید و سرمایه‌ی زندگی را از این زندگان می‌دزدید؟ برای خدا کلید کشتزارهای پهناور را به دست این زندانیان اسیر دهید؛ پلبلان را آزاد کنید، پرستوها را آزاد کنید، مراقب قفس‌هایی که برای زینت به دیوار خانه‌تان آویخته‌اید باشید چرا که ترازوی نامرئی جهان، دو کفه دارد! امروز نامردمان، نه تنها آوای آزادی را به‌ویژه در میان ملت‌های شرق و از آن میان در قلب کشورهای عربی در نطفه خفه کرده‌اند بلکه سبزینه‌ی بیداری و خودآگاهی را نیز در میان آنان سوزانده‌اند و خاکسترش را به دست باد سپرده‌اند و اکنون در اجاق خاموش آنان، کسی طمع شعله نمی‌بندد که در آن حتی خردک‌ش سرری نیز بر جای نمانده است!

در میان شاعران عرب، احمد مطر از برجسته‌ترین شاعرانی است که زندگی خویش، وقف ملت‌های عرب کرده و در سروده‌های رهایی‌بخش و ترانه‌های آزادی‌خواهانه‌ی خود، نژاد خفته‌ی عرب را خطاب قرار داده است؛ وی بداندسان که قرآن، سرتوشت اقوام عاد و ثمود را باز می‌گوید و از خطر حاکمان فاسد بیم می‌دهد در مجموعه‌ی پلاکاردهای خود قاصد تجربه‌های تلخ عاد و ثمود است و از این رو مخاطب سروده‌ها و شعرهای او، طبقات خاصی نیستند بلکه مخاطب او تمام مردم هستند و شعر او شعری است مردمی و برای مردم.

این نوشتار با نام «در هوای آزادی» به بررسی زندگی و شعرهای شریبار این شاعر مبارز و آواره‌ی عراقی می‌پردازد تا بذر باروت نهان در لابه‌لای اندیشه‌هایش را در اذهان و دل‌های تمام ملت‌های عربی بیفشاند؛ آنان که سرزمینشان غصب شده، اموالشان به‌یغما رفته و ناموسشان مورد هتک حرمت قرار گرفته است و اکنون آوازه‌های سرخ احمد مطر که هوا را از بوی خون و باروت آکنده می‌سازد، زمزمه‌ی تجمع‌وار دردها و رنج‌هایی آبائی است که دیرزمانی در گوش زمینیان تکرار گشته و چمن خون زخم‌هایی کهنه است که از مدت‌ها پیش شکفته شده و سر باز کرده است و از همین روست که سال‌هاست سرایده‌ی این چکامه‌ها، آن آواره‌مرد بی‌سرانجام، خانه و کاشانه‌ی خویش را رها نموده و در یخبندان طاقت‌فرسای غربت، چشم در راه رهایی سرزمین‌های عربی و بازگشت به روزگاران شکوه و افتخار و غرور است و هم اوست که به‌یاد پاره‌های این سرزمینی که برای تصاحب، هر تکه‌اش، گرگی کمین کرده است نوحه سر می‌کند و با پیشگامی در نثار خون خویش، مقدم آزادی را گرامی می‌دارد ولی هرگز از دود نمی‌گرید و چونان سروی استوار و نستوه ایستاده است:

كَمْ عَلَى السَّيْفِ مَشَيْتَ
كَمْ بِجَمْرِ الظُّلْمِ وَالْجَوْرِ اِكْتَوَيْتَ
كَمْ هَوَى السُّوْطُ عَلَى ظَهْرِي
وَ كَمْ حَاوَلَ اَنْ اُنْكَرَ صَبْرِي
فَأَبَيْتَ
وَ هَوَى ثُمَّ هَوَى ثُمَّ هَوَى
حَتَّى هَوَيْتَ

غیر اَني عندما طاو عني دمعی عصیت

مذهبی: اَني کریم بدمانی

و بخیل بیکانی

این نوشتار در شش بخش به بررسی و واکاوی زندگی، شعر و اندیشه‌های احمد مطر پرداخته است؛ در بخش نخست، اوضاع سیاسی، اجتماعی و ادبی میهن شاعر یعنی عراق مورد توجه قرار گرفته است؛ بخش دوم، تصویری است از زندگی احمد مطر، آثار ادبی و زبان شعری شاعر؛ بخش سوم به معرفی مضامین شعر مطر به عنوان شعری مردمی سیاسی و همچنین به بررسی عناصر ایدئولوژی سیاسی سروده‌های او پرداخته است؛ در بخش چهارم تلاش شده است تا میزان و نحوه‌ی تأثیرپذیری شاعر از قرآن کریم، مضامین، اسالیب، موسیقی و دیگر ابعاد مطرح در سوره‌های مبارکه‌ی آن در سروده‌های او مورد واکاوی قرار گیرد؛ بخش پنجم این نوشتار، ترسیم هماهنگی الفباگر یا همان آهنگ‌سازی شکل گرفته در سروده‌های این شاعر بزرگ ذیل عنوان‌های: موسیقی بیرونی، موسیقی کناری، موسیقی معنوی و موسیقی درونی است، در فرجام نیز در بخش ششم به ترجمه و تحلیل نمونه‌های برجسته‌ای از نثر و شعر احمد مطر پرداخته‌ایم باشد که جستار حاضر، افق‌های تازه‌ای را فراروی این ملت‌های دربندی که در جستجوی آزادی هستند بگشاید.

«و تُرِيدُ أَنْ تَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَ تَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ تَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ» (نصص/۵)

اکنون که به لطف پرودگار، نگارش و تألیف این جستار، پایان پذیرفته است، وظیفه‌ی خویش می‌دانم که از همسر ارجمندم، سرکار خانم دکتر صدیقی که در نگارش و ویراست آن، صمیمانه با من همکاری نمودند و بی‌تردید پژوهش حاضر در سایه‌ی تلاش‌های ایشان به سرانجام رسیده است، کمال قدردانی و سپاس را داشته باشم.

احمد رضا حیدریان شهری

مشهد مقدس - پاییز ۱۳۹۲